

INTERECȚIA ÎN MOMENTELE ȘI SCHIȚELE LUI I.L. CARAGIALE

Asistent univ. drd. Alina-Paula NEMȚUȚ

Universitatea din Oradea

Abstract

Apparently insignificant as part of speech, having most of the time a reduced phonetic form, the interjection is an unsuspected source of expressiveness and creator of unbelievable stylistic effects.

Master of narrative art, I.L. Caragiale managed to make a real stylistic exercise out of his short stories. The striking thing in his sketches is the abundant presence of interjections, the multitude of shades they invoke, the ambiguity they produce so many times. Their use is not at all accidental, I.L. Caragiale better describing his characters by means of language.

We shall try to reveal in this study the typology of interjections in Caragiale's prose, their contextual values, stylistic and pragmatic role.

Concentrând substanța epică, momentele și schițele caragialiene își păstrează nealterată expresivitatea, furnizând cititorului posibilități noi de interpretare, fie din perspectivă gramaticală, fie stilistico-pragmatică. Ca specii literare ce surprind realitatea sub una dintre multiplele sale forme, decupând o parte din ea, acestea reprezintă adevărate exerciții de stil.

I.L. Caragiale își caracterizează frecvent personajele prin limbaj, de altfel foarte colorat, plin de ticuri verbale, structuri exclamative ori interjecții. „Eroilor” săi le place să vorbească, să fie în lume, iar pentru a se face auziți apelează la dialog, replicând scurt și exteriorizându-și cele mai nuanțate stări fizice și psihice. Spontaneitatea vorbirii lor este cel mai bine surprinsă prin folosirea abundentă a interjecțiilor, prezente în aproape toate momentele/schițele, unele repetându-se la nesfârșit și creând de nenumărate ori ambiguități.

Semnificația lor se decodează în context, prin apelul la intonație sau mijloace nonverbale de comunicare (în special gesturi, mai ales unde apar indicații scenice). Uneori aceeași interjecție dobândește mai multe înțelesuri, exprimând diverse senzații fizice sau emoții puternice ori poate fi utilizată cu valori comunicative distincte (unele interjecții expresive pot funcționa ca mărci dialogale).

Regăsim în proza scurtă caragialiană toate tipurile de interjecții:¹ interjecții expresive, interjecții adresative, interjecții prezentative, interjecții persuasive, interjecții fatice, formule de politețe, mărci dialogale/discursive, onomatopee și locuțiuni interjecționale. Pe lângă acestea, diferite substantive (în cazul vocativ) denumind grade de rudenie sau termeni

¹ Clasificarea interjecțiilor pe care o utilizăm este cea propusă de *Gramatica limbii române. Cuvântul*. Vezi p. 665-671.

adresativi uzuali apar cu rol de interjecții secundare, exprimând reacții afective ale locutorului.

Interjecțiile expresive ocupă un loc central, materializând reacții afective la diverse senzații fizice sau emoții și stări mentale intense. Sunt folosite cu această valoare cuvinte precum: *a, aah, ah, aș, auleo, aoleu (haoleu, aolio, aolică, olio, oleo), bravo, ce, cum, cât, Dumnezeuule, Doamne, ei, ehei/hehei, halal, o/oi, off, poftim, u, uf/uff, vai*. Ilustrăm, pe rând, semnificațiile lor contextuale.

Interjecția *a* cuprinde stările emoționale cele mai diverse:

- bucuria, încântarea: *A! iată încă una... Asta e a douăsprecea astăzi. (Caut casă); A! domnule, cât sunteți de galant! cum să vă mulțumesc?, A! și dacă ați ști ce plăcere simț când pot înșela pe vameși, pe cari nu-i pot suferi și cu care am de furcă așa de des!* (Poveste de contrabandă)

- admirația, entuziasmul: *A! el trebuia să se nască pe vremea când tirania sugruma popoarele, când nu erau încă proclamate drepturile omului, când lumea gemea...* (Tempora)

- exaltarea: *A! irezistibilă grație, cum știi de frumos să poruncești! și ce bine s-a nimerit!* (Lanțul slăbiciunilor); *A! ce afacere!... ce caldă recomandăție!... ce amic! ce bun amic!* (Infamie); *Ce veselie! ce avînt! ce entuziasm!... A! sunt sublime momentele când un popor martir sfarmă obedele și cătușele tiraniei...* (Boborul)

- surpriza: *Dar simț îndată o mîină pe umărul meu încovoiat: ridic ochii; a! ce plăcere! Este amicul meu X..., A! ăsta e Costică Arion? zic eu. (Amicul X); A! zic eu, și dumnealui? (Vizită...)*

- ironia: *A! e grozav să ai fînțe iubite, rătăcite departe de tine, și să nu știi la un moment în ce loc se află, ce fac, ce li se-nîmplă, ce vorbesc, ce simt...* (Tren de plăcere); *Copilul s-a făcut, din norocire, bine, dar, din nenorocire, blana nu s-a mai găsit! A! ce mediu social!* (O blană rară)

- iritarea, revolta: *A! dar nu mai merge! (Atmosferă încărcată); A! infamul! asasinul! strig eu. (O cronică de Crăciun); Infam! Auzi meserie! Auzi mijloc de a-și câștiga o bucată de pîine pentru un bărbat în toată firea! A! (Poveste de contrabandă); A! criminalul! Dar de data asta nu mai scapă! (Boris Sarafoff!...); „A! și-a zis el în gîndul lui. A! care va să zică, Mizilul nu e capitală de județ!” (O zi solemnă); A! strigă atunci ministrul... A! infam colectivist! tu mi le-ai luat? (Accident parlamentar)*

- regretul: *A! de ce nu poate și pana mea, alergînd făr-a se poticni, străbate întinsele albe cîmpii?* (O cronică de Crăciun)

- durerea: *N. (vrînd s-o arză la ceafă, face o mișcare rău calculată și cade): ... A!...* (Tatăl nostru)

- ciuda: *A! de ce n-am avut bunul gând să scoatem un ziar politic grav, în loc de Moftul ăsta!* (Politică)

Tot cu valoare expresivă este folosită interjecția *a* ca marcă dialogală sau discursivă pentru întărirea unei afirmații sau aprobarea unui lucru: *A! da! ala, da, ala era italian...* (Ultima oră!...); „*A! zic eu în gândul meu... atunci, partida nu-i pierdută!...*”, *A! zice tînărul; am înțeles...* (Greu, de azi pe mâine... sau unchiul și nepotul).

Alteori semnalizează un act al aducerii aminte: *A! de degrabă să nu pierz trenul, am uitat să-mi iau chibrituri.* (Bùbico...); *Avocatul (după o prefăcută sforțare a memoriei): A! madam Zaharidi..., A! nu cumva ai vreo scrisoare de la soția dumatăle?..., A!... la Andrei...* (Art. 214)

În unele dialoguri, valoarea expresivă (mirarea) se îmbină cu funcția fatică, marcând interesul locutorului pentru cele comunicate, îndemnându-l pe alocutor să continue:

- Doamna merge departe?	- Da, domnule.
- Da, domnule, merg în Franța.	- O călătorie de plăcere, desigur...
- A! în Franța.	- Da, am fost la o rudă...
- Da, mă-ntorc acasă.	- A! la o rudă...
- A, acasă... Și doamna a fost la Bruxelles? (Poveste de contrabandă)	

Interjecția *aah* sugerează regretul: *Aah! să-i mai văz o dată pe amicii noștri! frații noștri!... că de mult nu i-am mai văzut!* (Leac de criză), pe când *ah* poate exprima o gamă variată de stări:

- mâhnirea, regretul: *Ah! suspină doamna, ah! Mișule, încă o zi! încă douăzeci și patru de ceasuri!* (Lună de miere); *Ți-aș face curte, domnișoară, zice Mitică unei tinere telegrafiste, dar vai! N-am curaj; ah! știu cât ești de crudelă!* (Mitică)

- ciuda, necazul: „*Ah! Bùbico, zic eu în sine-mi, mîngîindu-l frumos, de capu-ți! vedea-te-aș mănuși!*”, „*Ah! suspin eu în adînc; lua-te-ar hengherul, Bùbico!*” (Bùbico...)

- disperarea: *Cine o hotărîse să facă acel sacrificiu? Necazul... Căpitanul... Mișu! „Ah! Mișule, poate că să mor!” iată ce și-a zis ea, într-un moment de disperare amestecată cu dispreț.* (O blană rară)

- durerea: *Mor! mor!... ah! Mișule, fii fericit!... Scăpați-mă! scăpați-mă!... sunt încă tînără! Nu! nu! nu vreau să mor!* (Groaznica sinucidere din strada Fidelității)

- încântarea, mulțumirea: *Ah! a fost o plăcere ce va rămînea neuitată...* (Tren de plăcere)

- ironia: *Ah! cât de rău îmi pare! am pierdut un atît de bun amic!...* (Infamie...)

Interjecția *aș* are cel mai frecvent conotație negativă, exprimând dezaprobarea: *Aș! un om așa de îndrăzneț ca Sarafoff are să se teamă de ploaie! vezi bine!* (Boris Sarafoff!...); *(Trebuie să doarmă nenorocitul fără grijă...)* *Aș! fără grijă! nu l-ați văzut în ce hal era?* (Inspecțiune); *(Izvorul de unde capeți informațiile... Îl cunosc...)* *Aș!* (Reportaj); *Aș! nu mi-a scris azi Protopopescu al meu?* (Five o'clock). Alte nuanțe ce se pot deduce din context sunt:

- surpriza: *Aș! asta e teribil... că le-a scăpat!* (Ultima oră!...); *Tînărul s-a culcat de-a binele... Aș! E vreme de dormit acum?* (La conac)

- mâhnirea: *Aș!... S-a înserat de tot; nu se mai vede cartea, se aprind lumînări...* (La conac)

- amărăciunea: *Soarta numai a chiriașilor? zic eu în gândul meu. Aș!...* (De închiriat)

Exteriorizarea unor stări emoționale negative se face prin interjecția *aoleu* și variantele sale:

- îngrijorarea: *Ce, nene?... Aoleu! vai de biată țara asta! O s-ajungă rău, domnule!* (Atmosferă încărcată); *Aoleu! strig eu.* (Cum stăm); *Auleo, ai și la oraș!... Săracii de noi!* (Arendașul român); „*Vezi ce face pustia de dragoste, vere?... Aolică ce-am ajuns, să iubim pe subt ascuns!*” (O cronică de Crăciun)

- indignarea: *Glasul: Cine-i acolo?, Mitică: Mitică, domnișoară., Glasul: Ești un măgar!, Mitică: Aolio!, Glasul: Și la prima ocazie, îți trag palme..., Mitică: Olio!* (Tot Mitică); *Leanca: Plătim licența, domn' judecător..., Prevenitul: Oleo!* (Justiție)

- supărarea, frica: *Haoleu! încep să se bocească baba și copila, ce năpaste a fost să cază pe noi!, Haoleu, mamă! săriți! c-a venit hăla iar!* (Două loturi)

Interjecția *bravo*, cu variantele *bravos*, *brav...*, *e 'mb'avo* realizează acte expresive de felicitare, punctând bucuria și entuziasmul personajelor: *Bravo! să-ți trăiască, zic eu ușurat de grije.* (Cronica de joi); *Ura! bravo patriot! să trăiască nenea Niță!* (Jertfe patriotice); *Bravo, domnule Pricupescu! gândesc eu... Cine să fie puiculița?* (Dascăl prost); *Avocatul (ca avînd o idee luminoasă): Bravo! vino mîne-poimîne dimineața cu scrisorile... poate să avem o șansă... cine știe?* (Art. 214); *E rețe, bravos! mai ado una.* (La Moși).

Când sunt enervate de cineva sau ceva, personajele caragieliene se revoltă apelând la această interjecție: *L.: Eu! nu-ți sunt amic ție, eu? Bravo! mersi...* (Amici); *A! care va să zică și d-ta, ca și doica noastră, ești d-ei cu inițiativa privată! Bravo!... Nu domnule! destul cu inițiativa privată...* (Inițiativa); *Cocoana (rîzînd și aruncîndu-i fum în obraz): Bravos! Tot noi să-ți dăm? Să-ți dea...* (Art. 214); *Bravo! care va să zică tot eu să ies... afară. Eu! Nu, domnilor, dvs. să ieșiți afară!* (Congresul cooperativ român)

În alte situații interjecția *bravo(s)* subliniază (auto)ironia: *Bravo, tinere favorit al grațioasei Erato! Versurile dumatle sunt delicioase. Sper să scoatem un cozonac hors*

concour. (O cronică de Crăciun); **Bravo!** zice nenea Stasache, bățându-se cu palma pe frunte! (Cadou...); *A doua oară?* **Bravos!** frumoasă sarlatanie! (La Moși); **Bravos, d-le Iancule!** mă lucrași car' va s' zică? *Da' nu face nimica!* (Baioneta inteligentă); **E 'mb'avo!** i răspunde Costică; și pe urmă cătră mine: *auzi ce ide' f'umoasă a'vut 'mbou!* (Repausul dominical)

Diversitatea reacțiilor negative ale personajelor este susținută și de interjecțiile *ce* și *cum*, însoțite de substantive în vocativ (interjecții secundare) ce le potențează semnificația. Ele transmit indignarea, enervarea sau nedumerirea în fața unor situații neobișnuite: **Ce?** *cocoană!* **ce?** *sunt nebun?* (Tren de plăcere); **Ce, domnule!** *care va să zică, dacă sunt o nenorocită, să-și bată joc de mine dumnealui, pentru că e de la poliție...* (Grand Hotel „Victoria Română”); **Cum?** *nici măcar apă n-aveți? zbiară Mitică.* (Tot Mitică); (Amîndoi amicii, după ce au rîs tare, **rămîn foarte nedomiriți.**) *N.: Cum, cumnat?, A.: Dacă-i fratele Miții!... Da' ce credeai?, G.: Atunci, n-am făcut nimic..., A.: Cum, n-am făcut nimic?, N.: Noi gîndeam..., A.: Cum, nene? Apăi dacă nu era frate bun, se putea? Cum, adică? Era să las așa mîndrețe de femeie... noaptea...* (C.F.R.)

O altă nuanță afectivă exprimată de *ce*, *cât* și *cum* este uimirea: **Ce!**... *ce ai la gît?... brilliant?* (Cadou); **Ce!** *ai și tu proces?* (Tot Mitică); *Necșulescu? Ce! nu știi?... A murit!* (Cum se naște o revistă?); **Cît?**... *strigă băcanul, pufnind de rîs. Ei, vezi, aici mi-ai plăcut: auzi fason de trei chile de icre moi!...* (Politică și delicatețe); **Cum, domnule Mitică?** *de unde știi?* (Mitică); *N.: Frate, cine e Mița asta? Fă-mă să-nțeleg., A.: Cum? nu știi?* (C.F.R.); **Cum, domnule?** *întrebă doamna amețită, care va să zică... d-ta...* (Poveste de contrabandă)

Substantivul în vocativ *Dumnezeule* este utilizat cu valoare de interjecție pentru a exterioriza fie disperarea: *Sunt pierdut!... Dumnezeule!* *aibi milă de familia mea rămasă departe în străine locuri...* (Monopol), fie spaima: *Iute, mă sui într-o birje... Ce vreme, Dumnezeule!... Am ajuns.* (O cronică de Crăciun), fie surprinderea: *Mi l-au adus pe fînărul... Dumnezeule!* *în ce stare! cu falca jupuită, cu un ochi vînat, umflat cît pumnul...* (Cum devine cineva revoluționar și om politic?..)

Cu semnificații asemănătoare este întâlnită și interjecția *Doamne* – teama: **Doamne, doamne!** *suspină el și cu dreapta-și face cruce.* (La conac) sau mirarea (prin asociere cu o altă interjecție expresivă): *Ce vîrstă să aibă doamna Cuțopolu? O, Doamne!* (O blană rară)

Interjecția *ei* dezvoltă și ea semnificații negative, traducând:

- iritarea sau nerăbdarea: **Ei!** *prea exagerat! a întrerupt Manolache...* (Om cu noroc!); **Ei!** *haide odată, Mihalache, zise scurt vodă. Haide odată, că m-ai plictisit: plec singur!* (Reformă)

- dezaprobarea: *Profesorul (vesel): Ei, pe dracu! că-z doar n-o să aibă șăpke!...* (O inspecțiune); *M.: Ei! după ce mă judecă dumnealui pe mine că sunt zevzec?* (Amici)

- ironia, batjocura: *Profesorul (cu siguranță): Ei! pe dracu, talent!... că-z talent nu-i doar ghe vreo samă!* (O inspecțiune)

- disprețul: *Ei, mă-ta! că-z doar nu era să ți le fac eu!* (Ajunul examenelor)

- regretul: *Ei! frumoase vremuri! exclamă unul.* (Cam târziu)

Ehei marchează surpriza, asumându-și uneori și rolul fatic: *Cocoana: Ehei! sabalerosu, taică părinte!, Popa: Cocoana prioteasa! Ptiu! bată-te mama Ana!* (Art. 214) sau ironia: *Tînăra?... cu chibriturile? m-a întrebat unul, apăsînd ironic pe fiecare vorbă... Ehei! Dumneata să fii sănătos!* (Groaznica sinucidere din strada Fidelității)

Varianta *hehei* întărește o afirmație, avînd rol de aprobare: *Avocatul: A! nu cumva ai vreo scrisoare de la soția dumitale?... Cocoana: Hehei! cîte, de cînd trata amor.* (Art. 214)

Interjecția *halal* exprimă admirația față de o persoană: *Bună mîncare! pîne caldă, rață friptă pe varză, cîrnați de purcel prăjiți, și niște vin! și cafea turcească! și rîs și vorbă... halal să-i fie cocoanii Marghioalii!* (La Hanul lui Mînjoală); *Halal să-ți fie! se vede că ai bună protecție!* (1 Aprilie); *Halal de Pricupescu! zic în gîndul meu... În paradis îl invită nenea Iancu și consoarta!* (Emulațiune)

Starea de exaltare sau bucurie este sugerată și de interjecția *o*: *Astăzi? O! Astăzi... Ați venit voi, oameni noi, cu știința, să smulgeți din rădăcini acea plantă divină, ce-și trăgea seva din fundul inimii noastre!...* (Duminica Tomii); *O! cînd îți ordonă Venus, e așa de ușor să faci din unul zece!* (Cele trei zeițe); *O, Moft! tu ești pecetea și deviza vremii noastre.* (Moftul român); *O, sfîntă libertate!* (La Paști)

Aceeași interjecție poate semnaliza mîhnirea: *(Nu pot face nimic pentru protejatul d-tale, tocmai că mi-e nepot... Iartă-mă, am scrupurile mele de conștiință...)* *O, Doamne! am exclamat.* (Greu, de azi pe mîine... sau unchiul și nepotul) sau însoțește actul aducerii aminte: *O! răspunz eu; este un lucru intim, pe care am uitat să-l spun mai dinainte. Iată...* (Premiul întîi)

Interjecția *off*, asociată cu substantive în vocativ, evidențiază iritarea provocată de mediu: *Off!... Mișule!... Mamițo!... mamițo! Mi-e cald! nu pot să dorm...* (Lună de miere). Aceeași reacție negativă se transmite și prin utilizarea formei *poftim*: *A. (cătră D.): Poftim! două fără douăzeci și cinci! Unde e?... (Boris Sarafoff)*

Senzația de jenă este marcată de interjecția *u*: *U! Anghelica, bat-o focu!* (Art. 214). În alt context, aceasta susține actul aducerii aminte: *U! Bată-te norocul! uitasem!* (Scoate din buzunar o sticlă de spițarie și o dă avocatului).

Tot cu valoare expresivă se întrebuițează și *uf* pentru a exprima:

- enervarea: *Uf! când mă gîndesc, să plec iar cu troacele, să le mai hodorgesesc iar!* (De închiriat); *Uf! lasă-mă dracului și dumneata, mamițo! nu vezi cum m-a pocit dobitoaca?* (La Peleş)

- oboseala: *Uf! zice amicul meu; grozavă căldură azi!...* (Amicul X...); *Uf! ce zăduf! zice madam Niculescu.* (Gazometru); *Uf! nu mai poci! zice coana Anica.* (Tren de plăcere); *Uf! un ceas și jumătate! Ce căldură! sunt learcă...* (O conferență)

- mulțumirea, satisfacția: *Știu unde sunt! acum știu!... uf!... le-am găsit!* (Două loturi); *Uf!... Niciodată n-am să uit ce bine m-am odihnit o noapte în orașul meu natal...* (Grand Hôtel „Victoria Română”); „*Uf! am scăpat de pustiul lumii!*” (O cronică de Crăciun); *Uf! mi-a zis norocita matroană română, oferindu-mi un pahar de șampanie; am scăpat! Am dat și bacaloriatul ăsta!* (Bacalaureat)

Interjecția *vai* surprinde teama: *Pe dracu o să-l scoață, vai de capul vostru!* (Ultima emisiune...); *Iată un sublim ideal; dar... este un dar... de la paradisul închipuit și pînă la infernul real, nu este, vai! decît un pas!* (Antologie...)

În afara interjecțiilor emotive, locuțiunile interjecționale reprezintă o altă sursă de expresivitate în momentele și schițele caragialiene. Majoritatea lor au aspectul unor înjurături, cu valoare stilistică de imprecății, fiind îndreptate asupra propriei persoane și a celor din jur. În principal conțin substantive din sfera religioasă (*Dumnezeu, drac*), iar forma verbală este fie un condițional (inversat), fie un conjunctiv sau un imperativ.

Ele sugerează enervarea sau nerăbdarea personajelor: *dă-l dracului* (Examenul anual, Lună de miere); *să mă trăsnească Dumnezeu, să hie al dracului* (Două loturi); *fir-ar a dracului, trăsni-te-ar Dumnezeu să te trăsnească* (De închiriat); *să fie ai dracului, fir-ar/ați ai dracului* (Întârziere); *trăsni-i-ar Maica Domnului* (Ultima emisiune...); *să fie al dracului* (Justiție); *fi-s-ar fi stîrpit sămînța (de liberali), suplima-le-ar Dumnezeu luminițele ochișorilor* (Art. 214); *să n-am parte de ochii mei* (Accident parlamentar); *fir-ar al/ai dracului, bată-te Dumnezeu (de boanghen)* (Lună de miere); *lasă-mă dracului, fir-ar afurisită să fie, trăsni-o-ar Dumnezeu, fir-ar a dracului ș-afurisită de viață, fir-ar a dracului să fie* (La Peleş).

Altădată furia personajului se îndreaptă spre un animal, câinele: *lua-te-ar hengerul* (De închiriat, Bùbico); *lua-te-ar dracu (de javră), lovi-te-ar jigodia, (potaia dracului), vedea-te-aș la Babeș, (jigărie îndrăcită), vedea-te-aș mînuși, mînca-i-ai coada* (Bùbico).

Unele locuțiuni interjecționale se comportă ca intensificatori, echivalând cu o negație: *Ei! pe dracu! să se miște... poate doar cu șpirikismus!*; *Ei, pe dracu! că-z doar n-o să aibă șăpke!...* (O inspecțiune); *Pe dracu o să-l scoață, vai de capul vostru!* (Ultima emisiune...);

Ei, ass! țe să mai paț; dacă n-am pățit eu cât am fost zună! acuma, haber n-am! (La Moși);
Ei, aș!... nici o duzină de gămlii... (Groaznica sinucidere din strada Fidelității).

Ce dracu, ce Dumnezeu, pentru Dumnezeu exprimă iritarea, indignarea, ba chiar disperarea: Ești nebună, soro! țipă madam Piscopesco, ce dracu! chioară ești... m-ai fript! (La Peleş); *Cănuță maică, fie-ți milă! e nevestă-ta, iart-o! se prăpădește fata, moare! Ce Dumnezeu! Cănuță maică, pentru un crap!* (Cănuță, om sucit); *Să nu-l scapi pe fereastră!... pentru Dumn...* (Bùbico)

Unele interjecții specializate (formule convenționale specifice limbajului religios) se regăsesc în vorbirea familiară a personajelor: *Dumnezeu să-l ierte, Doamne ferește/iartă-mă, să (mă) ferească/să dea Dumnezeu, slavă Domnului*. Alte locuțiuni interjecționale cuprind expresiile: *vai de mine/păcatele noastre/capul ei, păcatele mele, pace bună, sfinte Nicolae, ei bine, ei și, ei bravo*.

Ei și funcționează ca marcă dialogală, solicitând un răspuns, iar *ei bravo* exprimă uimirea: *Ei, și...? – Ei! și am trimis-o acuma pe soția mea: să vedem e-n stare să-l traducă...* (Diplomație); *Ei, bravo! se putea fără scrisori?... (Ultima oră...)*.

Ei bine e folosită cu valoare concluzivă sau ca preambul al unei expunerii: *Pe onoarea mea, nu. Ei bine, tu... tu ești un bărbat devotat și conștiințios...* (Dască prost); *Ei bine, preastimatele mele doamne, știți dvs. câte și mai câte trebuiesc, afară de răbdare, spre a ajunge să obținem o pereche de ghete de lac elegante?* (O conferință)

Interjecțiile apelative *mă* (*măă, mî, măi*) și *bre* (*bri*) sunt folosite cu precădere alături de substantive în cazul vocativ. Uneori această asociere are sens peiorativ, sugerând gradul nejustificat de superioritate asumat de locutor față de alocutor, disprețul sau ironia. Este cazul pedagogului sau al profesorului caragialian (relevante sunt, în acest caz, și indicațiile scenice ale autorului): *Mă! prostovane! tu ala ghe colo... Spune-mi tu doară: ce iaște ființă și ce iaște lucru, mă?, Bravo, mă! prostovane!, Șpania-i lângă Portocalia, mă boule, și vițăversa!, Nu Vițăvercea, mă! Dănimarca, mă! Dania, mă! Dania tătînă-tău! Merji la loc, boule!* (Conferință, O inspecțiune)

Valoarea adresativă a interjecțiilor se combină cu diverse nuanțe afective:

- mirarea: *Măă, zice popa; mulți copii am botezat de când sunt preot... să vă trăiască! dar așa copil sucit n-am mai văzut!* (Cănuță, om sucit)

- simpatia: *Vezi că și eu am greutăți, mă Ioane.* (Arendașul român); *Mă, Costică!... știi tu la cine ne-am gândit noi toți trei adineaori?... (Cam târziu)*

- indignarea, enervarea: *Bine, mă! da' nu vedeți voi ce murdărie? Voi trăiți ca vitele, mă!* (Karkaleki); *Ia ascultă, măi Stane, ce mă tot fierbi cu diplomație?* (Istoria se repetă);

Măi! *adăugă el... mai am doi ani pînă să ies la pensie... douăzeci o să mi se pară...* (Dascăl prost)

- muștrarea: *Cu mine să joci tu, mă!* *îngăule mucos?* (La conac)

- îngrijorarea: *„Mai încet, mă! că mi le dogiți!” și ne înjura...* (Duminica Tomii)

- nerăbdarea: *Haide, bre omule, odată! strigă m.-sa de dincolo...* (Reformă)

Apelarea unei persoane de sex feminin se face prin interjecția *fa*, aceasta dezvoltând un sens depreciativ: *Unde-i mă-ta, fa?* *întreabă d. comisar.* (Două loturi)

Multe substantive în cazul vocativ își pierd rolul adresativ, intrând în categoria cuvintelor interjecționale, marcând apropierea sau distanțarea afectivă a locutorului față de alocutor. Câteva dintre ele se folosesc diminutival: *nene* (*neică, 'ne*); *monșer* (*mașer, monșăr, mon cher, ma chère*), *mon bon*; *frate* (*fraților*), *confrate, soro, maică, taică, părințele, vere*; *domnule* (*dom'le, domnul meu, domnilor*), *domnișoară, doamna mea/doamnele mele*; *madam* (*mamuzel*), *musiu*; *țațo, coane* (*conășule, cocoane*), *cocoană* (*coniță, coconițelor*); *amice* (*bunul meu amic*), *jupâneasă* etc.

Foarte frecvente sunt aparițiile dialogale/discursive ale unor interjecții, situându-se ca recurență în apropierea celor expresive. În plus, ele își suprapun de cele mai multe ori și o semnificație emotivă. Pot fi întâlnite cu una din următoarele valori:

- întărirea unei afirmații: (*Pentru numele lui Dumnezeu! coane Manolache, aici ai fost!?*) **Ei**, *da, răspunde simplu prezidentul, nu mă vezi?* (Șah și mat!); **Ei!** *e greu unui părinte să se despartă de copii așa de fragezi...* (Deziderate legitime); *Eu zic, coniță, mai bine să așteptăm băiatul... zău!* *mai bine să așteptăm băiatul.* (Cănuță, om sucit); **De!** *nene Iancule; eu ți-am spus: așa e în lumea asta – a se plăti orce consumație!* (Țal!); (*Acu, dumneata îl cunoști pe Ovidiu de cînd era mic... Știi ce creștere i-am dat!...*) **Ei!** **bravo!** (Bacalaureat); **A!** *Domnule! e un băiat plin de frumoase sentimente morale...* (Slăbiciune); *Ești teribil, monșer, cînd îți abate ție ceva; ești teribil, parol!* *Lasă-mă, domnule să termin, și mergem... Ești teribil, parol!* (O lacună...)

- atenuarea răspunsului negativ, evitarea răspunsului direct: **Zău**, *nu mai ții minte, zice drăgălașa mea amică...* (Lanțul slăbiciunilor); **Zău...** *nu... știu!* (Autoritate); (*Mamițo! întreabă încetișor doamna cea tînără, ridicînd capul de pe rezemătoare; ce face Mișu? doarme?*) **Ei!** **aș!** *răspunde și mai încet domnul din fața mea.* (Luna de miere); **Aș!** *unde mănînc eu d-alea?! Să mă ferească Dumnezeu! eu postesc...* (Politică și delicatețe); *Apoi de!* *n-a învățat toată lumea carte ca d-ta!* (D-I Goe...); **De!** *zic; știi și eu?* (Atmosferă încărcată); **Păi?**... *eu știu că le-am făcut.* (Arendașul român); **A!** *nu, domnule; cecul este foarte bun... decît fără hîrțile dv....* (Identitate)

- dezaprobarea: **Ei!**... *Intelectualul e prea blînd fiu ca să-și maltrateze cumva mama.* (Intelectualii); (*Pocovnicul o ținea întruna că în fundul căciulii îmi pusese cocoana farmece și că iedul și cotoiul erau tot una...*) **Ei aș!** am zis eu. (La Hanul lui Mînjoală)

- îndoiala, ezitarea: *Economii?* **Hm!** *Zice că face economii... mofturi!* (Situățiunea); **Ei! ei!** un punct... *Apoi aia trubeie ca să fie conziderat, mă rog frumos la doamna.* (Premiul întîi); *Bine-bine, înțelegem noi, dar... în sfîrșit, tocmai d-aia... parcă... de... o femeie singură...* (Bacalaureat); *Domnul: Mă rog, jupăneasă, știi dumneata unde e strada Pacienții?, Baba: Asta e, măculiță, D.: Ei, aș!... Teribil e de ramolită!...* (Căldură mare); (*Îți spun eu că le-ai citit undeva.*) **Zău**, nu... (Dască prost); **E!**... mai nimic... *fleacuri!* (Amici)

- ironia: **He!**... *că-z doar nu era să le vază-n bordei...* (Despre cometă)

- dezamăgirea: *Dar, de!*... *asta e soarta noastră a chiriașilor!* (De închiriat)

- enervarea: **Ei!** *ce e, soro? ce mai poștești?* (Lună de miere)

Tot ca mărci dialogale funcționează și interjecțiile *ai*, *ha* și *a*, avînd funcție interogativă și accentuînd o reacție de indignare: *Nu puteai merge pe podul Mogoșoaii, pe unde e măturat și cu cenușe pe jos? Ai?* (Cănuță, om sucit); *Ai venit iar la belete, ai!* *urlă bătrîna.* (Două loturi); *N-ați vin't ieri la școală, ha?*... (Emulațiune); *Profesorul: Frică, ha?*... *No, du-che.* (Despre cometă); *Apoi, de cînd mă freci, amice! cît o să umblu după d-ta?... Cognac, a?*... *extrafin... Țigarete, a?*... *Regale, a?*... (Accelerat no. 17)

Pentru a păstra activă atenția în cadrul dialogului, personajele se folosesc de interjecții fatice:

– **Ei!** *mă întrebă amicul meu. Ai fost? L-ai găsit pe omul dumitale?*

– *Da, zic eu, rîzînd.*

– **Ei!** *ai reușit? ce ți-a zis? (Infamie...)*

– **Ei!** *și?*

– **Ei!** *și... a vrut el s-o întoarcă, s-o răsucescă, s-a contrazis și l-am arestat.* (Ultima oră!...)

D.: A!... *Spune-i că să ne-nțîlnim negreșit., F.: Unde?, D.: Știe dumnealui... Da' să vie negreșit., D.: A!*... *și dacă vede pe amicul nostru..., F.: Care amic?* (Căldură mare)

Interjecția *aha* apare îndeosebi în pasajele descriptive, la începutul enunțului, ilustrînd că naratorul a decodat mesajul și urmărește atent firul întîmplărilor. Este și o modalitate de a dinamiza discursul, provocînd imaginația cititorului: *...Aha!* *trenul nostru trece pe sub o ploaie; răpăie pe acoperișul vagonului și plescăie pe geam.* (Lună de miere); **Aha!** *a venit stăpîna cățelului. Alerg la fereastră.* (Grand Hotel „Victoria Română”)

Același rol de dinamizare, prin posibilitatea de implicare afectivă a cititorului, revine interjecțiilor prezentative *iată* (*iaca*, *iacă*), *iacătă*, *uite* și, mai rar, *poftim*. Utilizarea lor este:

- deictică, i.e. introduc persoane, obiecte, întâmplări din contextul situațional: *Aha! iată doamna Cuțopolu! iată cea mai splendidă, cea mai infatigabilă dintre elegantele bucureștene!* (O blană rară); *Iată, în rezumat, economia acestui proiect...* (Inițiativa...); *Uite, zice madam Georgescu, căsuțele alea galbene de lângă băcănie...* (Bacalaureat); *Poftim. Și-i întind filele mototolite.* (Accident parlamentar); *În sfârșit, iacătă conductorul cu biletele.* (D-I Goe...)

- discursivă, i.e. introduc un enunț al cărui conținut este accentuat: *Dar iată că se aude prin toată uruiala un sunet de timbru: un tren sosește.* (La Moși); *Uite, frate Popescule, să lăsăm chestiile de principiu.* (Bacalaureat); *Pe când gândeam așa, iacătă, dau piept în piept cu amicul meu Costică Parigoridi...* (Repausul dominical)

Se apelează foarte des și la interjecțiile persuasive, în special *hai* (*haide, haideți, aide, ai, a'*), *ia* și *poftim*, acestea realizând acte directive (ordine, îndemnuri): *Haide odată, soro! că te las și merg singur!* (La Peleş); *Ai să mai umblăm... mai rău e când șezi!* (La Paști); *Îa ascultă-mă, de la țară oi fi eu, dar nici așa de prost...* (Politică înaltă); *Madam Parigoridi... îmi face un semn grațios cu mânușa... poftim, nene Iancule, începe!* (O conferință)

Pe lângă redarea celor mai variate stări fizice și emoționale ale personajelor prin interjecții expresive, I.L. Caragiale a exploatat onomatopeele, vrând să transpună cât mai exact și efectele sonore ale unor acțiuni: lovitura (*fleașc, pac, paf, pac! paf!, șart, șart-part*); căderea (*bîldîbîc, poc, zdrong*); râsul (*haha, hahaha, hahahahà, ha-ha-ha, hîhî, hehei*); sărutul (*țoc*); mersul agale (*hîța-hîța, șofînc-șofînc, tica-taca*); fumatul unei țigări (*em... p'*); lătratul (*ham*) etc.

Deopotrivă de atent a fost în privința comportamentului social al eroilor săi, făcându-i să se adreseze unii altora și într-o manieră politicoasă, chiar dacă uneori adoptă franțuzismele (*bonsoar, bonjur/bonjour, merci*): *Mersi, frate Iancule, zic eu; două, destul...* (Mici economii); *Pardon, doamnă! Nu vedeți că nu mai avem loc?* (La Moși); *La revedere! bon amusement! Nu ne uitați p-acolo! Ia revedere!* (25 de minute...); *Sărut mîna, madam Georgescu, zic eu, apropiindu-mă.* (Bacalaureat)

Unele formule de politețe sunt deturnate câteodată în ironie: *Intri la „Gambrinus”;* *te apropii de Mitică și-l saluți; el îți răspunde amabil: Adio!* (Mitică); *Mersi, nene Caracudi!... Bine ți-ai bătut joc de mine, drăguțele!* (O cronică de Crăciun)

Câteva interjecții repetate abuziv sau inconștient au devenit ticuri verbale: *no* (specific pedagogului/profesorului și persiflându-l); *ei, aș* (în *Cam târziu*, unde se repetă de 9 ori ca enunț independent); *uite, vezi?!* (în *Amici*, de 6 ori).

În alte situații, repetiția mai multor interjecții (fatice, apelative, expresive, prezentative, mărci dialogale) duce la prolixitate, ambiguizând discursul și creând absurdul.

Cum să înțeleg țărani ilustrează exasperarea produsă de limbaj. Ambiguitatea textului rezultă și din încălcarea maximelor cooperării: maxima calității (nu există certitudinea că informația oferită este adevărată) și a relevanței (locutorul formulează înadins enunțuri neclare, obscure):

– **Hei, mă din casă!** – Cine? – Tu! – Eu? – **Păi cine!** – Ce-i? **Cum ce-i?** – **Păi ce-i?** – Ai o scrisoare! – Cine, **mă?** – Tu. – Eu? – **Păi cine.** – Ad-o-ncoa! – Ce, **mă?** – Scrisoarea. – Ce scrisoare? – Știi eu ce scrisoare? – Trebuie să plătești! – Ce, **mă?** – Cum ce? – Ce să plătesc? – Porto. – Cine? – Tu. – Eu? – **Păi tu.** – Ce porto, **mă?** – **Iaca porto.** – Cum așa? – **Păi, știi!** – Nu-i plătită? – Ce? – Scrisoarea. – **Ehei!** – **Cum ehei?** – Ai să dai, **măi?** – Ce? – Bani. etc.

Fără doar și poate interjecția este o parte de vorbire cu o putere latentă de sugestie. I.L. Caragiale a mizat cu succes pe infinitele ei semnificații, dând naștere unor personaje unice, unele dintre ele „împietrite” în propriul limbaj.

Este impresionantă cantitatea de interjecții folosite în *Momente și schițe* (peste 180). Fără apelul la contextul lingvistic și situațional, multe dintre ele ar fi fost dificil de decodat. Nu am încercat decât să exploatăm câteva dintre semnificațiile lor și să relevăm unicitatea stilului caragialian prin folosirea acestora.

Bibliografie:

Ediția operii: Caragiale, I.L., *Momente, schițe, amintiri*, ediție, prefață, cronologie de Ion Vartic, notă asupra ediției de Mariana Vartic, București, Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, 2002.

* * 1966, *Gramatica limbii române*, București, Editura Academiei RSR.

* * 2005, *Gramatica limbii române*, București, Editura Academiei Române.

Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, 2005, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira.

Constantinescu-Dobridor, Gh., 1996, *Morfologia limbii române*, București, Editura Vox.

Krieb-Stoian, Silvia, 2003, *Sensuri implicite ale interjecțiilor de adresare*, în *Annales Universitatis Apulensis*, series Philologica, p. 229-232.

Vulișici Alexandrescu, Maria, 2004, *CE – dificultăți de încadrare morfo-sintactică*, în AUO, fascicula Limba și literatura română, p. 20-27.